

Т'61

1966

**Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова**

ТОРУБАРА ОЛЕКСІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 77:373.6

**ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ФОТОГРАФІЇ
У ПРОЦЕСІ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ
УЧНІВ 8 – 9-х КЛАСІВ**

**13.00.02 – теорія і методика
трудового навчання**

АВТОРЕФЕРАТ

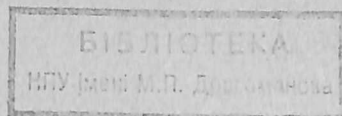
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

**НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова**

КИЇВ – 2001

100310562

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Чернігівському державному педагогічному університеті імені Т.Г.Шевченка, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук **Дідух Валерій Олександрович**, Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка, старший викладач кафедри педагогіки, психології і методики трудового та професійного навчання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор **Гуревич Роман Семенович**, Вінницький державний педагогічний університет імені М.Коцюбинського, декан педагогічно–індустріального факультету;

кандидат педагогічних наук, доцент **Мегем Євген Іванович**, Глухівський державний педагогічний інститут імені С.М.Сергеєва–Ценського, завідувач кафедри трудового навчання.

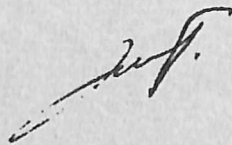
Провідна установа: Тернопільський державний педагогічний університет імені В.Гнатюка, кафедра методики трудового навчання, Міністерство освіти і науки країни, м. Тернопіль.

Захист відбудеться 11 вересня 2001 р. о 16³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.05 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 4 серпня 2001 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Захарченко Р.О.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Гуманізація шкільної освіти взагалі, і трудового навчання зокрема, має на меті врахування індивідуальних інтересів та розвиток творчих здібностей кожного учня. Це вимагає глибокої диференціації всього змісту шкільної освіти, і, звичайно ж, розширення переліку напрямків поглибленої трудової підготовки школярів.

З цієї точки зору особливий інтерес становить культивування в школі тих видів профільної й початкової професійної підготовки учнів, які доцільно поєднують у собі основи техніки й мистецтва. Одним із традиційних занять даного виду є вивчення фотографії. У більшості шкіл такі заняття приймають форму гурткової роботи. Однак досвід показує, що дана форма вже не відповідає тим об'єктивним змінам, що відбулися у фотосправі останнім часом.

З приходом на наші терени послуг з автоматизованої обробки кольорових фотоматеріалів розмилася межа між технічним оснащенням фотографів-професіоналів і фотографів-аматорів. Це означає, що у вивченні фотосправи докорінно змінюються акценти – основна увага повинна зараз приділятися не вивченню фототехніки, а фотомистецтва.

Послаблення ролі фотографічної технології при одночасному поглибленні художньо-естетичного наповнення в діяльності сучасного фотографа виключає можливість одержання хороших результатів при вивченні фотографії у рамках існуючих форм навчання, навчальних програм і методик.

Наша позиція полягає в тому, що перший етап вивчення фотографії має здійснюватися в рамках профільного курсу “Основи фотографії”, наступним етапом має стати початкова професійна підготовка за спеціальністю “Фотограф”.

Постановка питання про організацію масового вивчення основ фотографії у школі є абсолютно правомірною, бо таке завдання давно вже вирішено в економічно розвинених країнах. В той же час не існує науково обґрунтованої й методично підкріпленої програми занять учнів художньою фотографією. Між тим, життя вимагає якомога швидшого розгортання підготовки учнів загальноосвітніх шкіл у галузі художньої фотографії.

Такі висновки підтверджуються і наслідками проведеного нами анкетування учнів середнього й старшого шкільного віку. Майже 87% учнів-респондентів висловили позитивне ставлення до впровадження занять фотографією в школі.

Слід зазначити, що інформаційна база для розробки програми вивчення основ фотографії у школі є досить ґрунтовною.

Однак серед великої кількості навчальних та популярних посібників відсутні такі, які були б призначені для учнів чи вчителів загальноосвітніх шкіл.

Означені протиріччя між реальними потребами в організації вивчення фотографії у школі і її фактичним станом та науково-методичним забезпеченням ви-

значили вибір теми нашого дисертаційного дослідження – “Вивчення основ фотографії у процесі трудового навчання учнів 8-9 класів”.

Об’єктом дослідження є профільне трудове навчання школярів у 8-9 класах, у рамках якого здійснюється вивчення основ фотографії.

Предметом дослідження є методичні основи організації профільного курсу з трудового навчання “Основи фотографії” для учнів 8 – 9 класів загальноосвітньої середньої школи.

Мета дослідження - здійснити наукове обґрунтування змісту та розробити методику навчання учнів 8-9 класів за профілем “Основи фотографії” із наступною експериментальною перевіркою ефективності цієї методики.

Концептуальні ідеї дослідження ґрунтуються на положеннях Державної національної програми “Освіта” та “Закону про загальну середню школу” про гуманізацію та гуманітаризацію загальної освіти, а також на положеннях проекту стандарту освітньої галузі “Технології”.

Основні зміни, які мають відбутися в українській школі, стосуються, крім усього іншого, введення предметів, які вивчаються учнями за вибором; а також забезпечення достатнього художньо-естетичного розвитку школярів.

Визначаючи провідні концептуальні ідеї, ми враховували, що, по-перше, заняття художньою фотографією відповідають запитам сучасної молоді; по-друге, даний навчальний курс має великий художньо-естетичний потенціал; по-третє, заняття фотографією стимулюють інтерес дітей до рідного краю, його природи й людей, тобто сприяють національному й патріотичному вихованню.

Аналіз наукової літератури та навчальних посібників переконав нас у тому, що основна увага в становленні як фотографа-професіонала, так і фотографа-аматора приділяється технічній підготовці, в той час як не існує системи опанування мистецтвом фотографії. Саме тому в основу нашого дослідження покладена ідея врівноваженого технічного та художньо-естетичного розвитку учнів у процесі занять фотографією. Такий підхід дає можливість реалізувати вимогу системного підходу, в рамках якого лише й можливе вирішення певної наукової проблеми.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що розробка та реалізація цілісної методичної системи організації занять учнів 8-9 класів з основ фотографії забезпечить прискорене формування практичних умінь школярів у фотозйомці (оскільки відведений на вивчення курсу час є досить обмеженим), а також значну економію витратних матеріалів.

У відповідності до предмета, мети та гіпотези визначено такі *завдання дослідження*:

1. Вивчити стан дослідженості проблеми навчання учнів загальноосвітніх середніх шкіл основам фотографії.

2. Визначити зміст теоретичної та практичної підготовки учнів із техніки й мистецтва фотографії.
3. Установити перелік принципів вимог, яким повинен відповідати курс “Основи фотографії” як профільний курс трудового навчання.
4. Розробити програму профільного курсу “Основи фотографії” для 8 – 9 класів загальноосвітньої школи.
5. Визначити методичні умови ефективної практичної художньо-технічної діяльності учнів на заняттях фотографією та перевірити їх ефективність в процесі педагогічного експерименту.
6. Підготувати рекомендації для вчителів до проведення занять.

Методологічну й теоретичну основу дослідження склали базисні положення філософської теорії пізнання, психолого-педагогічні теорії розвиваючого навчання та активізації пізнавально-практичної діяльності учнів, теорія оптимізації навчально-виховного процесу, основні положення загальної теорії художньої творчості й фототворчості, зокрема.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань і перевірки вихідних припущень використовувався комплекс методів дослідження: теоретичний аналіз філософської, культурологічної, технічної, психолого-педагогічної літератури; навчальних програм, підручників, методичних посібників і популярних видань; спостереження, анкетування й тестування учнів; індивідуальний, груповий та масовий контроль ходу і наслідків пізнавально-практичної діяльності школярів; констатуючий, формуючий і підсумковий експеримент, статистичний аналіз результатів експерименту.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася в загальноосвітніх школах №2 м. Чернігова, №1 м. Мени Чернігівської області, №2 м. Семенівки Чернігівської області та в Ганичівській середній школі с. Ганичі Тячівського району Закарпатської області.

Організація дослідження. Дослідження здійснювалося поетапно протягом 1993-2001 рр.:

На *першому етапі* (1993 – 1994 рр.) вивчалася науково-методична, технічна й культурологічна література з теми дослідження; обґрунтовувалися вихідні теоретичні положення, визначалися об’єкт, предмет, мета й завдання дослідження. було сформульовано робочу гіпотезу, розроблено програму й методіку дослідження згідно з провідними ідеями якого було розроблено перший варіант програми профільного курсу з основ фотографії для учнів 8 – 9 класів; відібрано навчальний матеріал; розроблено систему наочності та методів контролю знань і вмінь учнів.

На *другому етапі* (1995 – 1997 рр.) – дослідно-експериментальна робота в школах із метою уточнення програми профільного курсу з основ фотографії та методичних підходів до проведення занять; уточнено і доповнено програму і

методику дослідження з урахуванням змін у технології фотографії; сформульовано основні організаційно-методичні підходи до підготовки й проведення занять з основ фотографії у школі.

На *третьому етапі* (1998 – 2001 рр.) – проведено експериментальне визначення ефективності запропонованої методики вивчення профільного курсу “Основи фотографії”; оброблено й узагальнено матеріали дослідження; сформульовані загальні висновки, оформлено дисертаційну роботу.

Наукова новизна дослідження:

- визначено й обґрунтовано основні вимоги до організації у загальноосвітніх середніх школах України профільного трудового навчання за напрямом “Основи фотографії” в умовах докорінної зміни технічних умов обробки фотоматеріалів;
- здійснено наукове обґрунтування змісту й структури профільного курсу “Основи фотографії” для учнів 8 – 9 класів на основі врівноваження технічної й мистецької складових програми;
- визначено дидактичні умови підвищення ефективності профільних курсів із трудового навчання, котрі поєднують у собі технічну та мистецьку складові: використання порівняльно-політехнічного методу для визначення технічної частини змісту навчання, реалізація зв’язків із загальноосвітніми предметами та використання комп’ютерного тренінгу.

Теоретичне значення дослідження полягає:

- в обґрунтуванні основних науково-методичних вимог до організації профільних курсів художньо-технічного змісту;
- у розробці методичних основ формування технічних знань і вмінь та забезпечення художньо-естетичного розвитку школярів у процесі занять художньою фотографією.

Практичне значення дослідження полягає у розробці й упровадженні в практику роботи загальноосвітніх середніх шкіл програми профільного курсу “Основи фотографії” та методичних рекомендацій для вчителів до проведення занять.

Результати дослідження можуть бути використані вчителями загальноосвітніх середніх шкіл, керівниками гуртків позакласних навчально-виховних закладів, працівниками профтехучилищ, вищих навчальних закладів тощо.

Особистий внесок здобувача полягає в теоретичному обґрунтуванні переліку етапів художньо-естетичного розвитку особистості та їх чергування в процесі занять фотографією і практичному доведенні методичної доцільності реалізації цих етапів як засобу формування практичних умінь учнів у сфері фотомистецтва.

Обґрунтованість і вірогідність результатів дослідження забезпечені всебічним характером дослідження, репрезентативністю статистичної вибірки,

кількісною обробкою та адекватним статистичним аналізом наслідків експерименту.

На захист виносяться:

1. Зміст технічної й мистецької підготовки учнів 8 – 9 класів за програмою профільного курсу “Основи фотографії”.
2. Науково-методичні основи організації профільного курсу з основ фотографії, а також рекомендації для вчителів до проведення занять.

Апробація результатів дослідження:

Результати дослідження доповідалися на Міжвузівській науково-практичній конференції, присвяченій 80-річчю Чернігівського державного педагогічного інституту імені Т.Г.Шевченка (м. Чернігів, 1996 р.); на щорічних наукових звітних конференціях викладачів і засіданнях кафедри педагогіки, психології та методики трудового і професійного навчання Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка (1996-2001 рр.).

Основні результати дослідження *опубліковано* в 7 наукових та науково-методичних працях, із яких 4 одноосібні, у тому числі: 2 статті у провідних науково-фахових виданнях; 1 стаття у збірнику наукових праць. Сумісно з науковим керівником видано програму та методичні рекомендації для вчителів до вивчення курсу “Основи фотографії”, надруковано статтю у фаховому журналі та видано тези доповіді на науковій конференції.

Структура роботи зумовлена логікою науково-методичного дослідження, робота складається з вступу, двох розділів, висновків, переліку літератури (123 найменування), 4 додатків, 7 діаграм, 5 таблиць, 2 графіків та 5 рисунків. Об’єм дисертації складає 160 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтована актуальність проблеми, поставлені мета і завдання, визначені об’єкт і предмет дослідження, методологічна і теоретична основи, методи дослідження і наукова новизна, сформульовані гіпотеза та основні положення, що виносяться на захист, розкриті теоретичне і практичне значення роботи й форми апробації результатів дослідження.

В першому розділі - “Теоретичні основи підготовки учнів загальноосвітніх шкіл до занять фотографією” розглядаються теоретичні аспекти технічної та мистецької підготовки учнів у процесі занять фотографією, а також обґрунтовується зміст профільного курсу “Основи фотографії” для 8 – 9 класів.

Поширення технологій автоматизованої обробки кольорових фотоматеріалів внесло значні корективи в зміст технічної підготовки учнів у процесі вивчення фотографії. Це означає, що головним навчальним завданням курсу “Основи фотографії” у його технічній частині повинно лежати опанування фотографічним апаратом, в якому реалізуються основні техніко-технологічні досягнення в галузі

фотографії. Повноцінне вивчення фотоапарата створює той базис, навколо якого потім концентрується весь спектр знань і вмінь учнів у сфері фотографічної діяльності.

Аналіз показує, що для повноцінного володіння фотоапаратом, тобто для теоретичного та практичного вивчення техніки фотографії, учні повинні:

1. Розуміти наукові принципи дії й будови та правил експлуатації пристроїв точної механіки, оптичних, оптико-механічних, електромеханічних, світлотехнічних, фототехнічних та електронних.
2. Використовувати теоретичні знання і практичні вміння з математики; фізики; хімії.
3. Розуміти сутність процесів обробки фотоматеріалів та знати, які помилки при фотографуванні не можуть бути скомпенсованими в процесі обробки фотоматеріалів.
4. Уміти визначати технічні параметри фотозйомки в різних умовах роботи на рівні навички.
5. Володіти здатністю створювати оптимальні умови освітленості об'єктів фотозйомки.

Усі ці знання та вміння мають синтезуватися в процесі фотозйомки – при визначення параметрів зйомки та умов освітлення при фотографуванні. Підготовка до проведення фотозйомки вимагає від школярів використання всіх резервів аналітичного мислення, концентрації й розподілення уваги, чіткої тонко-рухової діяльності.

Такі стани є рушіями розвитку інтелектуальних і практичних можливостей особистості учнів, бо привчають їх до вибору оптимальних способів діяльності в екстремальних умовах, призвичаюють до використання як повністю контрольованих свідомістю, так і підсвідомих дій в режимі реалізації навичок розумових та моторно-рухових дій.

Однак засвоєння оглянутого об'єму теоретичних знань та практичних умінь не є достатнім для формування системного мислення учнів у сфері фотографічної діяльності.

Учені Франкфуртського інституту Баттель з ФРН, які розробили спеціальний проект "Ерудит" для освітньої програми FAST Комісії Європейського співтовариства, довели, що вирішальну роль у розвитку системного мислення відіграють заняття технічною творчістю, тобто конструкторська діяльність

Важлива роль конструювання виробів із точки зору формування системних знань та вмінь школярів пояснюється тим, що цей вид творчих занять збуджує фантазію учнів, привчає їх до самостійного вибору конструкції й розробки проекту, матеріалів для виготовлення, технології обробки деталей, послідовності складання, налагодження та оздоблення виробів. Проходження всіх цих стадій

діяльності передбачає такий ступінь заглиблення в сутність проблеми, якого не можна досягти в рамках лише навчально-практичної діяльності.

Заняття фотографією стимулюють розвиток конструкторських здібностей учнів, оскільки вони постійно супроводжуються самостійним виготовленням різноманітних технічних пристроїв: освітлювачів, ламп-спалахів, електронних реле, оригінальних конструкцій фотоапаратів та іншого. Виготовлення розроблених учнями конструкцій здійснюється на технічній базі шкільних майстерень.

Художня фотографія створює прекрасні можливості для естетичної самореалізації кожної особистості. Однак продукування естетичних цінностей, яке лежить в основі фототворчості, стає доступним лише при достатньо високому рівні художньо-естетичного розвитку особистості.

Художньо-естетичний розвиток особистості є складним діалектичним процесом, який розпадається на декілька етапів. На основі аналізу робіт Г.К.Попандопуло, О.Г.Симонова, З.Новлянської та А.Мелік-Пашаєва зроблено висновок про можливість встановлення такого переліку етапів художньо-естетичного розвитку особистості та їх чергування в процесі занять фотографією:

1. Розвиток художнього сприймання творів мистецтва та оточуючого світу.
2. Формування естетичного ставлення до життя.
3. Становлення “фотографічного бачення” у процесі навчання й художньо-творчої практики.
4. Формування індивідуального стилю творчості.

Характерна особливість художнього сприймання полягає в тому, що воно переборює константні властивості повсякденного сприймання і відтворює характерні, неповторні особливості кожного предмета чи явища, на які спрямовується увага.

М.Пришвін трансформував поняття художнього сприймання в категорію “першого погляду”, коли людина після повного внутрішнього зосередження – “забуття” – раптово повертається до дійсності. Тоді в перший момент здається, що світ начебто завмер, що він живе без тебе, і ти дивишся на світ своїм першим поглядом, як перша людина, що вступила на нову землю.

Заняття фотографією можуть із ранніх років призвичаїти учня дивитися на світ “першим поглядом”. Розглядаючи щось у віконце видошукача, він змінює свій погляд на оточуюче, звільняючись від потоку життєвих абстракцій і константності сприйняття, відкриваючи новий світ яскравих образів.

Однак художнього сприймання оточуючого світу не досить для перетворення школяра у фотохудожника, у творця нових відчуттів, здатного заглибитися в сутність речей і їх взаємодії. Для цього потрібно ще сформувати в учнів естетичне ставлення до дійсності.

Це ставлення полягає у безпосередньому переживанні своєї причетності до оточуючого світу. Мова йде про своєрідну закоханість у життя, і ця закоханість

породжує різного роду художні образи. Людина зі сформованим естетичним ставленням до життя не стільки прагне до висловлювання своїх поглядів і переконань, скільки дає можливість самим речам і явищам розкрити свою сутність, донести до глядача гармонію свого буття.

Становлення “фотографічного бачення” ґрунтується на здатності “впіймати” предмет чи подію в момент максимального їх саморозкриття, коли вони найбільш відверто говорять про себе.

Індивідуальний стиль фототворчості є відмінною рисою кожного фотохудожника. До цього часу, наприклад, існує поняття “фотопортрет у стилі Надара”, хоч сам Надар (псевдонім французького фотохудожника Гаспара Фелікса Турнасона) жив і працював у другій половині ХІХ ст. Великою оригінальністю стилю відзначався відомий у 20-30 роках ХХ ст. наш фотохудожник О.Родченко, котрий мав схильність до використання незвичних ракурсів.

Можна назвати багатьох сучасних фотохудожників, що мають власну манеру фототворчості. Серед них потрібно згадати відомого фотохудожника зі Львова, заслуженого працівника культури, лауреата Шевченківської премії Василя Пилип'юка; а також неповторного майстра Якова Шубіна із Запоріжжя.

Перелічені етапи художньо-естетичного розвитку учнів у процесі занять фотографією в силу своєї специфіки не можуть бути явно відображені в змісті профільного курсу “Основи фотографії”, тобто в його програмі. Детальний аналіз показує, що безпосередньо зміст мистецької підготовки учнів має ввійти в програму у вигляді двох об'ємних тем: “Основи композиції фотографічних зображень” та “Художні особливості окремих жанрів фотомистецтва”. Крім того, окремі аспекти фотографічної творчості опрацьовуються в процесі вивчення інших тем.

Тим самим реалізується встановлений В.С.Лєдньовим принцип подвійного входження базисного компоненту (в даному випадку – мистецької складової програми з основ фотографії) в загальну структуру профільного курсу. Це означає, що мистецькі аспекти, як складова фотосправи, входять до програми “Основ фотографії”, по-перше, як явно виражений, або апікальний компонент – у вигляді окремих навчальних тем; по-друге – як наскрізна лінія, що пронизує весь зміст навчання учнів.

З врахуванням загальних вимог до технічної та мистецької підготовки учнів було розроблено програму профільного курсу “Основи фотографії” для 8-9 класів.

Розробка програми з основ фотографії здійснювалася з врахуванням вимог, перелік яких було сформульовано таким чином:

1. Відповідність змісту навчання завданням політехнічної освіти.
2. Розкриття взаємозв'язку між економічними й техніко-технологічними процесами у фотографічній діяльності.
3. Історико-прогностичний підхід до вивчення вузлових питань курсу.

4. Доступність і доцільність засвоєння навчальної інформації з врахуванням можливостей переносу знань та вмінь, максимальний рівень використання відомостей з основ наук.
5. Дотримання дидактично обґрунтованого співвідношення між теоретичною й практичною діяльністю, наявність елементів, що стимулюють зацікавленість учнів та утилітарна спрямованість занять.
6. Профорієнтаційний характер курсу.

Розроблена на основі визначених вимог програма курсу “Основи фотографії” характеризується такими особливостями:

1. Основою вивчення фотомистецтва стає кольорова фотографія, що є дуже важливим із точки зору художньо-естетичного розвитку учнів. При цьому знайомство з фотомистецтвом стає максимально наближеним. Це зроблено з метою поліпшення мотивування діяльності учнів, бо чим раніше вони займуться практикою художньої фотозйомки, тим кращих результатів можна очікувати.
2. Вивчення чорно-білих фотопроцесів здійснюється в другу чергу і в ознайомлюючому плані, оскільки в художній фотографії вони застосовуються досить рідко. Однак такі види фоторобіт до цього часу виконуються фотохудожниками, вони мають перспективи не тільки для існування, але й подальшого розвитку.
3. Незважаючи на насиченість курсу різноманітними відомостями про фототехніку, фотозйомку та основи фотомистецтва, практична діяльність займає майже 60% відведеного на вивчення курсу часу. Особливе значення для творчого розвитку учнів має виконання самостійних творчих робіт, на які відводиться 20 годин по завершенню теоретичної підготовки та тренінгової діяльності. Маючи міцний запас теоретичних знань та практичних умінь, учні проводять самостійний творчий пошук при консультативній допомозі вчителя.

З метою визначення переліку та чергування взаємопов'язаних тем профільного курсу “Основи фотографії” з основами наук було детально проаналізовано зміст шкільних програм та посібників з математики, фізики, хімії, малювання й української літератури. Результати цієї роботи було відображено у вигляді сітьового графіка.

Сітьовий графік є моделлю навчального процесу, яка відбиває зміст і об'єм навчальної діяльності учнів у певні проміжки часу з урахуванням міжпредметних зв'язків. Така модель є важливим засобом управління, бо вона несе інформацію про навчальний процес, робить наочною логіку окремих дисциплін та взаємозв'язки між ними.

Детальний аналіз сітьового графіка показав, що деякі вузлові теми курсу “Основи фотографії” не підкріплюються відповідними знаннями зі шкільного курсу

фізики, що змушує вчителя основ фотографії самостійно здійснювати формування значної частини фізичних понять. З метою усунення даного недоліку було змінено чергування окремих тем курсу основ фотографії, що поліпшило характер його зв'язків із темами шкільного курсу фізики.

Як доводять вчені-педагоги, використання міжпредметних зв'язків має на меті не лише покращення умов навчальної діяльності. Науково обґрунтована і педагогічно доцільна система реалізації міжпредметних зв'язків забезпечує формування у школярів системного мислення, яке дозволяє вирішувати як навчальні, так і практичні завдання з урахуванням усіх внутрішніх взаємозв'язків та зовнішніх факторів.

Критичний аналіз поглядів на дану проблему В.Ф.Боярчука та В.М.Максимової дозволив нам виділити такі етапи планування, реалізації й перевірки ефективності використання міжпредметних зв'язків профільного курсу "Основи фотографії":

1-й етап. Виявлення опорних знань з основ наук на основі аналізу шкільних програм і посібників.

2-й етап. Установлення можливих взаємозв'язків між профільним курсом і загальноосвітніми предметами з урахуванням наслідків аналізу шкільних програм і посібників та деталізації змісту тем курсу.

3-й етап. Визначення методичних підходів до реалізації зв'язків курсу з основами наук.

4-й етап. Реалізація міжпредметних зв'язків у процесі вивчення тем курсу.

5-й етап. Перевірка наявності у школярів опорних знань з основ наук та вміння застосовувати їх у своїй діяльності.

Експериментальна перевірка результативності такої методики довела її високу ефективність.

У другому розділі - "Експериментальне обґрунтування ефективності методики проведення занять із фотографії" розглядаються практичні аспекти діяльності вчителя в процесі проведення занять: методика формування практичних умінь учнів у фотозйомці та методичні основи розвитку творчих здібностей учнів у галузі фотомистецтва.

Як було встановлено в теоретичній частині роботи, специфічними вміннями, які школярі мають набути в процесі формування технічних умінь при вивченні основ фотографії, є параметри фотографування: відстань до об'єкта зйомки, видержка та діафрагма.

Відомо, що сучасні фотоапарати оснащуються приладами, які дозволяють досить точно визначати параметри фотозйомки. Однак у практиці фотографії існують такі випадки, коли використання найсучасніших експонетричних засобів не гарантує уникнення помилок. Крім того, всім, хто серйозно займається фотографією відомо, що пересічний знімок від високохудожнього іноді

відділяють долі секунди, що варті уваги фотографа ситуації миттєво з'являються і з такою ж швидкістю зникають.

Це означає, що в художній фотографії вміння “на око” визначати відстані є абсолютно необхідним. Даний момент враховується й конструкторами – навіть найдорожчі зарубіжні автоматизовані фотокамери, як правило, мають ручний режим установлення параметрів експозиції.

Отож, доводиться визнати, що найкращим методом формування вмінь безпомилкового визначення параметрів експозиції є використання набутого досвіду в ручній установці. Однак вартість сучасних кольорових фотоплівок є настільки високою, що тренування в процесі фотозйомки є практично недоступним.

На цьому ґрунті виникає гіпотеза про необхідність впровадження в процес формування вмінь учнів у визначенні параметрів фотозйомки тренінгової системи. Така система повинна без витрат фотоплівки забезпечити початкове формування необхідних умінь. Тренінгові системи для школярів можуть бути створені на різних основах, але найкраще співвідношення “результат/витрати” дає використання персонального комп'ютера з відповідною програмою, яка автоматично оцінює успіхи учнів у правильному визначенні параметрів зйомки різних об'єктів.

Методичні основи формування здатності учнів до фототворчості в процесі вивчення основ фотографії мають ґрунтуватися на реалізації вже згадуваних нами етапів художньо-естетичного розвитку учнів у процесі занять фотомистецтвом.

Аналіз робіт різних авторів доводить, що розвиток художнього сприйняття оточуючого світу пов'язується із здатністю розуміти композицію фотознімка і володіти нею в процесі практичної спочатку репродуктивної, а затім – творчої діяльності. Огляд конкретних підходів до вивчення основ композиції показує, що цей процес повинен здійснюватися на основі системи практичних занять із композиції, запропонованих Л.П.Дико.

Однак проведення практичних завдань з основ композиції в умовах реальної фотозйомки вимагає значних витрат навчального часу та матеріалів. З метою подолання цих труднощів вивчення композиційних побудов було вирішено здійснювати на основі тренувальних вправ із використанням телевізора або відеомагнітофона, що можуть працювати в режимі “стоп-кадр”.

Фільми й телепередачі є засобами масової інформації, які в реальному часі відтворюють певні події життя – дійсні чи вигадані. Їх демонстрування дозволяє промоделювати всі види життєвих ситуацій, в яких тільки може здійснюватися фотозйомка. На екрані телевізора можна побачити архітектурні споруди, краєвиди, побутові сцени, спортивні змагання; завдяки телебаченню можна спуститися на дно океану і проникнути в глибину атома. Це означає, що така інформаційна база може стати основою тренінгової діяльності учнів із метою формування у них здатності для реалізації тих чи інших композиційних задумів.

Ефективним засобом тренінгової системи відпрацювання навичок досконалої побудови композиційних зображень у реальному часі є цифрова фотокамера. Методика формування практичних умінь і навичок при роботі з цифровим фотоапаратом аналогічна наведеній вище, однак характер такого тренінгу максимально наближається до реальних умов фотозйомки.

Формування естетичного ставлення до дійсності на заняттях із фотомистецтва, слідом за В.Стігнєєвим та В.Михалковичем, ми пов'язуємо з умінням учнів визначати основну думку фотознімка – естетичне почуття, що відбиваються в ньому.

Аналізуючи сприймання глядачем художньої фотографії й актуалізацію на цій основі його емоційного почуття, В.Михалкович називає ці почуття “чуттєвими значеннями”. На їх основі у сфері раціонального виникають значення вищого порядку – “раціональні”. Ці раціональні значення прокладають шлях до змісту зображення. Щоб їх сформулювати, людині потрібні слова. Словами підпису автор знімка дає своєрідний ключ до тих раціональних значень, що утворюють естетичний зміст знімка і полегшують його сприймання.

Можна стверджувати, що створення підписів до фотографій на новому рівні значень та їх естетична реплікація (відтворення) глядачем однозначно вказують на розвиненість естетичного розуміння дійсності і відповідного ставлення до неї.

Формування здатності учнів до естетично обгрунтованого формулювання підписів до фотографій у методичному плані проходить три етапи.

Перший – це аналіз визначених В.Стігнєєвим закономірностей, які використовуються при створенні підписів до знімків.

Другий етап носить контрольнотренінговий характер. Він полягає в тому, що учням дають знімки нетривіальних художніх фотографій (числом до 15) із закритими підписами і пропонують на основі враження від знімка запропонувати свою назву для нього. Потім обидва підписи – автора й учня зіставляють і визначають, наскільки близьким за творчою ідеєю був підпис учня.

Варіанти ситуації оцінювання можуть бути такими:

1. Підпис учня повністю чи майже повністю співпадає з підписом автора.
2. Підписи не співпадають, але за характером вони близькі, так, що підпис учня не викликає заперечення.
3. Підпис учня не узгоджується з підписом автора й характером фотознімка.

Перелічені варіанти ситуації одночасно є критеріями оцінювання успішності тренінгової діяльності учнів та засобом поточного контролю наслідків їх роботи.

Третій етап полягає в тому, що учень починає самостійно створювати підписи під власними знінками. На перших порах успішність цієї роботи краще оцінювати в процесі колективного обговорення. В цьому обговоренні вчитель відіграє роль організатора й консультанта, він же виставляє оцінки за наслідками обговорення.

У процесі вивчення основ фотографії та художньо-творчої практики вирішується і таке важливе завдання, як формування у школярів “фотографічного бачення”, тобто здатності до виділення із загального потоку життєвих подій тих миттєвостей, що створюють потенційні умови для одержання високохудожніх фотографій.

В.Стігнєєв доводить, що “фотографічне бачення” не зводиться до вибору найефектнішого кадру, як це роблять фотографи-початківці, приступаючи до роботи в царині фотомистецтва. При цьому розрахунок робиться на емоційність миттєвості. Насправді ж, істина полягає в тому, щоб досягти оптимальної рівноваги між виразністю художньої ідеї й обґрунтованістю композиційного рішення.

Сучасні технології формування вмінь і навичок, котрі спираються на активні методи навчання й досконалі технічні засоби, дозволяють здійснювати формування здатності учнів до врівноваженого вибору дублю “ідея – композиція”, тобто до ефективного використання свого “фотографічного бачення”, у стислі терміни.

Технічною базою для реалізації нових принципів формування початкових професійних якостей фотографа, основним серед яких є “фотографічне бачення”, є персональний комп’ютер, який здатний відтворювати на екрані візуальну інформацію від різних джерел: CD чи DVD, відеомагнітофона, телевізора або безпосередньо з телевізійної антени. Іншим, більш ефективним варіантом, є використання цифрової фотокамери.

Зміст такої діяльності полягає ось у чому. Учень ставиться завдання – зафіксувати зображення на екрані комп’ютера чи РК-моніторі (РК – рідкокристалічному) цифрового фотоапарата, які б за своїми сюжетними й композиційними особливостями відповідали б якостям фотознімка в певному жанрі.

Вибраний учнем кадр конвертується в графічний файл і записується у пам’ять персонального комп’ютера або зберігається в пам’яті цифрового фотоапарата. За час своєї роботи учень має зробити три спроби для виконання кожного завдання. Записані кадри-зображення придатні для подальшої обробки, як це робиться і в художній фотографії. Зокрема, учень може провести кадрування знімка, виділивши ту його частину, котра становить найбільший інтерес. Зміні піддається і яскравість та контрастність зображення.

Більше того, комп’ютер дає можливість одержання фотографічних спецефектів: соляризації, зйомки в інфрачервоних променях, зйомки з растром тощо. Таким чином, можна цілком обґрунтовано стверджувати, що комп’ютерне моделювання дає можливість повного відтворення всіх стадій процесу фотографування і наступної обробки знімка.

Для перевірки ефективності запропонованої методики формування в учнів "фотографічного бачення" на основі комп'ютерного тренінгу було здійснено експеримент. В ньому оцінювалася сформованість даної якості у контрольних та експериментальних класах із використанням трьох рівнів: "високий", "достатній" і "низький". Наслідки підсумкового експерименту відбиті на наступній діаграмі.

Перевірка гіпотези про позитивний вплив запропонованої методики тренінгу на формування "фотографічного бачення" здійснювалася з використанням статистичного критерію "χ-квадрат", оскільки вибірки є незалежні, оцінка здійснюється за порядковою шкалою, а кількість рівнів є незначною. Підрахунок значення критерію "χ-квадрат" за даними експерименту проведемо за формулою:

$$T_{\text{спост.}} = \frac{1}{n_1 n_2} \sum_{i=1}^3 \frac{(n_1 Q_{2i} - n_2 Q_{1i})^2}{Q_{1i} + Q_{2i}} = 37.25$$

Розрахована статистика критерію склала $T_{\text{спост}}=37.25$ при критичному значенні критерію $T_{\text{крит}}=5.991$ на рівні значимості $\alpha=0.05$ з числом ступенів вільності $\nu=2$. Це означає, що кращі результати експериментальних класів мають закономірний характер, тобто запропонована методика є ефективною.

Останнім етапом становлення творчих можливостей учнів у процесі занять фотографією є формування індивідуального стилю роботи. Стиль фотохудожника, як і живописця, визначається його індивідуальною манерою створення художніх образів.

Класифікацію методів створення образів, або, простіше, образності образотворчого мистецтва, до якого належить і художня фотографія, розробив О.Федоров-Давидов. Він установив, що видів образності є три: жанровий, пейзажний і натюрмортний. Кожен із них не пов'язується з окремими жанрами художньої фотографії чи живопису. Наприклад, пейзажний підхід може реалізуватися не лише в зображенні краєвидів, але і в жанровій фотозйомці, і в

натюрмортній. Різниця полягає у зміщенні сюжетно-змістовного центру до окремих елементів зображення.

Дані три види образності можна інтерпретувати як три різновиди індивідуального стилю творчості. Цей висновок підтверджується аналізом творчості видатних фотографів минулого: Д.О.Хіл, Д.Камерон і Г.Ф.Турнашона (Надар) були портретистами натюрмортного стилю; А.Стигліць хоч і знімав, в основному, жанрові картини, творив у пейзажному стилі; такою ж особливістю відзначалася і творчість О.Родченка; Й.Судек – неперевершений майстер краєвидів – був представником натюрмортного стилю.

Чи ж можна вести мову про стильову схильність стосовно учнів, котрі вивчають основи фотографії? Ясна річ, що про дуже яскраву кристалізацію творчої манери тут говорити важко, і все ж стильові відмінності є характерними і для учнівських робіт.

Діагностування схильності окремих учнів до певного виду образності найкраще проводити шляхом аналізу їх вільної творчості. За програмою курсу “Основи фотографії” на таку творчість відводиться 20 годин, коли учням даються лише загальні вказівки щодо об’ємів і змісту самостійної роботи. Аналізуючи залікові знімки кожного учня, вчитель добре відчуває наявність чи відсутність схильності школяра до певного виду образності.

Підводячи підсумки аналізу методичних підходів до формування творчої особистості учнів у процесі занять художньою фотографією, необхідно звернутися до питання про порівняльну ефективність традиційної, наслідувальної методики і запропонованої нами методики, котра спирається на активну пізнавально-практичну діяльність учнів, тісно пов’язану з новітніми інформаційними технологіями.

Для перевірки гіпотези про вищу ефективність запропонованої нами методики вивчення профільного курсу “Основи фотографії” використовувалися наслідки оцінювання залікових фоторобіт, які виконувалися учнями відповідно до завдань творчої практики.

В завершальному експерименті взяли участь 1041 учнів базових шкіл, причому в контрольних класах налічувалося 516 учнів, а в експериментальних – 525 учнів.

Вибірки учнів незалежні, вимірювана якість (технічний і художній рівень залікових фоторобіт), оцінювана на трьох рівнях: “високий”, “достатній” і “низький”, є неперервною і визначеною за шкалою порядку. У зв’язку з невеликою кількістю бальних оцінок (їх усього три) для встановлення закономірної відмінності між наслідками оцінювання залікових робіт контрольних та експериментальних класів необхідно скористатися двохстороннім статистичним критерієм “ χ -квадрат”, пристосованим до ситуації, коли експериментальні дані записані у формі таблиці:

Класи	“Високий”	“Достатній”	“Низький”
Контрольні класи, $n_1=516$	$Q_{11}=119$	$Q_{12}=215$	$Q_{13}=182$
Експериментальні класи, $n_2=525$	$Q_{21}=271$	$Q_{22}=186$	$Q_{23}=68$

За таблицями для $\alpha=0.05$ і числа ступенів вільності $v=3-1=2$ знаходимо критичне значення статистики критерію $T_{\text{крит}}=5.991$, розраховане значення $T_{\text{спост}}=50.0$. Звідси випливає, що $T_{\text{спост}} > T_{\text{крит}}$ ($50.0 > 5.991$), тобто одержані результати дають підстави стверджувати з вірогідністю 0.95, що використання запропонованої нами методики вивчення профільного курсу “Основи фотографії”, котра спирається на активну пізнавально-практичну діяльність учнів, тісно пов’язану з новітніми інформаційними технологіями дає значно кращі результати, ніж використання традиційної, наслідувальної методики вивчення основ фотографії.

ВИСНОВКИ

1. В сучасних умовах реалізація освітніх завдань, поставлених перед школою Державною національною програмою “Освіта” та “Законом про загальну середню освіту” передбачає запровадження в загальноосвітніх школах навчальних курсів, що забезпечують гармонійний розвиток розумової, моральної, емоційної і естетичної сфер особистості учня. Одним із навчальних курсів, що мають глибоке естетичне наповнення і викликають живий інтерес із боку школярів, є фотографія. На сьогодні існує значна кількість наукових і популярних посібників з техніки фотографії, однак в умовах автоматизації технологій обробки фотоматеріалів на перший план виходить проблема розробки цілісної системи художньо-естетичного розвитку учнів в процесі засвоєння мистецтва фотографії.

У процесі дисертаційного дослідження нами було визначено зміст навчальної підготовки учнів 8-9 класу у сфері техніки та мистецтва фотографії. Ґрунтуючись на даних мистецтвознавства, нами було визначено зміст та послідовність чергування етапів художньо-естетичного розвитку учнів у процесі занять фотографією:

- розвиток естетичного сприймання творів мистецтва та оточуючого світу;
- формування естетичного ставлення до життя;
- становлення “фотографічного бачення” у процесі навчання і художньо-творчої практики;
- становлення індивідуального стилю фототворчості.

2. Основним завданням нашого дослідження стала розробка методики формування у школярів умінь у сфері фотозйомки та мистецтва фотографії. Традиційна методика опанування технікою й мистецтвом фотографії передбачає тривалу еволюцію творчої особистості фотографа, тобто навчання методом спроб і помилок.

Ціла низка причин, серед яких головними є висока вартість витратних матеріалів і обмежений термін вивчення курсу, поставили перед нами завдання

щодо розробки принципово нової стратегії розвитку художньої майстерності юних фотографів.

3. Узагальнення результатів дослідження дало нам змогу дійти висновку, що в основі розвитку як художньої, так і технічної майстерності школярів має лежати широке використання тренінгових методик, які дозволяють в умовах моделювання відпрацювати практичні вміння у пошуку і творчому відтворенні естетичних цінностей у формі зображень.

Тренінгові методики відрізняються від методу спроб і помилок тим, що дають змогу одразу ж оцінювати результат діяльності і вносити корективи у разі необхідності. Тобто, ми маємо практично суміщені у часі процеси навчання, оцінювання й корекції, що забезпечує потужний дидактичний ефект: підвищення результативності навчання та скорочення його термінів.

4. Нами було встановлено, що реалізація стратегії тренінгу в процесі занять фотографією за програмою профільного курсу “Основи фотографії” має тісно пов’язуватися з використанням сучасних цифрових засобів інформації, в першу чергу – комп’ютерів, цифрових фотоапаратів і відеокамер. Саме комп’ютери та інші цифрові носії інформації є навчальною базою з усіх предметів у кожній цивілізованій країні, і якраз вони здатні забезпечити прискорене формування практичних умінь школярів у галузі фототехніки й фотомистецтва.

5. Отримані результати дисертаційного дослідження можуть бути успішно використані і при розробці методики інших навчальних курсів, у яких суміщається технічний і естетичний розвиток особистості учнів. В той же час, дана дисертаційна робота не вичерпує всі проблеми навчання учнів фотографії, особливо, якщо вести мову про наукове обґрунтування і практичну розробку програми початкового професійного навчання за спеціальністю “Фотограф”.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях:

1. Торубара О.М. Вивчення основ фотографії в школі // “Трудова підготовка в закладах освіти”.- 1996.- №2.-С.42-43.

2. Дідух В.О., Торубара О.М. Сучасний комп’ютерний комплекс технічних засобів навчання // “Трудова підготовка в закладах освіти”. – 1997.- №1.- С.33-34. – 0,13 авт. аркушів / автора - 0,1 авт. аркушів/

3. Торубара О.М. Формування у школярів практичних умінь з техніки фотографії в процесі вивчення курсу “Основи фотографії” // “Трудова підготовка в закладах освіти”. – 2001.- №1.- С.10-12.

4. Торубара О.М. Художньо-естетичний розвиток школярів в процесі вивчення профільного курсу “Основи фотографії” // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Випуск 6. Серія: Педагогічні науки.- Чернігів, 2001.- С.54-56.

5. Дідух В.О., Торубара О.М. Програма та методичні рекомендації до вивчення курсу “Основи фотографії” у 8 – 9 класах загальноосвітньої школи. – К.: РНМК, 1996.- 46 с. – 2 авт. аркушів / автора - 1 авт. аркуш /

6. Торубара О.М. Навчання школярів основам фотографії // Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції, присвяченої 80-річчю ЧДПІ ім.Т.Г.Шевченка.- Чернігів, 1996.- С.36-37.

7. Дідух В.О., Торубара О.М. Можливості поєднання технічної й гуманітарної підготовки школярів // Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції, присвяченої 80-річчю ЧДПІ ім.Т.Г.Шевченка. - Чернігів, 1996.- С.38-39. – 0,2 авт. аркушів / автора - 0,1 авт.аркушів /

Торубара О.М. Вивчення основ фотографії у процесі трудового навчання учнів 8-9 класів.

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності 13.00.02 - теорія і методика трудового навчання, Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2001.

Даний рукопис містить дослідження науково-методичних засад навчання учнів основам фотографії як педагогічної проблеми в середній загальноосвітній школі України. Автором розглянуті основні аспекти й зміст технічної та мистецької складових підготовки школярів у процесі вивчення основ фотографії. Таке вивчення передбачено здійснювати в рамках профільного курсу трудового навчання.

В результаті теоретичного дослідження і експериментальної роботи автор розробив програму вивчення основ фотографії для учнів 8-9 класів середньої школи, а також обґрунтував методичну систему формування у школярів технічних та мистецьких умінь у сфері художньої фотографії.

Дані досліджень узагальнені автором у вигляді методичних рекомендацій для вчителів загальноосвітніх шкіл.

Ключові слова: основи фотографії, трудове навчання, методика навчання, тренінгова діяльність, розвиток.

Торубара А.Н. Изучение основ фотографии в процессе трудового обучения учащихся 8-9 классов.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 - теория и методика трудового обучения, Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2001.

Данная рукопись содержит исследование научно-методических основ обучения учащихся основам фотографии как педагогической проблемы средней общеобразовательной школы Украины. Автором рассмотрены основные аспекты и содержание технической и художественной составляющих подготовки школьников в процессе изучения основ фотографии. Такое изучение

предусмотрено осуществлять в рамках профильного курса по трудовому обучению.

В результате теоретического исследования и экспериментальной работы автор разработал программу изучения основ фотографии для учащихся 8-9 классов средней школы, а также обосновал методическую систему формирования у школьников технических и художественных умений в сфере художественной фотографии.

Автором установлено, что в основе профильной подготовки школьников по основам фотографии должно лежать усвоение ими специфических умений в сфере техники и искусства фотографии. С целью формирования таких умений предлагается использование современных тренинговых методик с применением современных информационных технологий.

Совокупность практических умений в сфере техники фотографирования сводится к формированию автоматизма в определении основных технических параметров фотосъемки: расстояния до объекта съемки, времени экспозиции и диафрагменного числа.

Необходимость применения компьютерной, а также цифровой техники в процессе обучения объясняется двумя причинами: во-первых, тренинговая отработка умений позволяет сэкономить значительное количество фотоматериалов, что очень актуально для условий школы; во-вторых, применение тренинговых методик позволяет ускорить процесс формирования практических умений, что совершенно необходимо с учетом ограниченного количества часов, отводимых на изучение курса.

Возможные возражения о том, что сегодня компьютерные классы существуют не во всех школах, опровергаются тем решением руководства страны, согласно которому в ближайшие годы все школы Украины будут укомплектованы необходимой техникой.

Перечень специфических умений в сфере фотоискусства установлен автором в такой последовательности:

- развитие фотографического видения, которое автор связывает со способностью понимать композицию фотоснимка;
- развитие эстетического отношения к явлениям действительности, в практическом плане оно идентифицируется с умением определить основную идею снимка в форме подписи к нему;
- развитие “фотографического видения”, то есть умения выделить в потоке жизненных событий те моменты, которые создают потенциальные возможности (превращающиеся в реальные в двух случаях: при достаточно высокой технике фотографирования и при своевременном использовании момента) для получения высокохудожественных снимков;
- поиск собственного стиля творчества, который есть отражением внутренней духовной структуры человека в плане эстетического творчества.

Автор диссертации разработал оригинальную методику развития у школьников системы специфических умений в сфере фотоискусства и совершенствования на этой основе эстетического мира учащихся.

Эффективность предложенной методики технико-эстетического развития учащихся 8–9-х классов в процессе изучения профильного курса “Основы фотографии” была подтверждена в ходе проведенного эксперимента.

В результате проведенного диссертационного исследования автор пришел к выводу о необходимости внедрения в практику деятельности современных школ учебных курсов, которые гармонично объединяют в себе элементы техники и искусства. Практика показывает, что такое объединение обеспечивает не только раздельное техническое и эстетическое развитие школьников.

В результате взаимодействия этих двонаправленных процессов возникает дополнительный эффект их суперпозиции: развитие умственной и духовной сферы происходит намного эффективнее, чем это бы имело место при изучении отдельных предметов аналогичной направленности – технической, а также эстетической. Причиной этого является дополняющий характер обеих сфер: без технического совершенствования нельзя получить снимок высокого художественного качества и наоборот.

Данные исследований обобщены автором в виде методических рекомендаций для учителей общеобразовательных школ.

Ключевые слова: основы фотографии, трудовое обучение, методика обучения, тренинговая деятельность, развитие.

Alexey N. Torubara. Study of bases of a photo during labour training learning 8-9 classes.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on a speciality 13.00.02 - theory and technique of labour training, the Ukrainian National pedagogical university of a name M.P.Dragomanov, Kyiv, 2001.

The given manuscript contains research of scientific - methodical bases of training of the pupils to bases of a photo as a pedagogical problem in an average comprehensive school of Ukraine. The author considers the basic aspects and contents of technical and art making preparation of the schoolboys during study of bases of a photo. Such study is stipulated messages within the framework of a profile rate on labour training.

As a result of theoretical research and experimental work the author has developed the program of study of bases of a photo for learning 8-9 classes of high school, and also has proved methodical system of formation at the schoolboys of technical and art skills in sphere of an art photo.

The data of researches are generalized by the author as the methodical recommendations for the teachers of comprehensive schools.

Keywords: basis of a photo, labour training, technique of training, training activity, development.